

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЯВІВ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 72–76

Розглянуто правові норми кримінального законодавства України, які містять ознаки причетності до злочину.

Із прийняттям у 2001 р. нового кримінального законодавства України з'явилися нові види злочинів, які містять ознаки причетності до злочину: заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, заздалегідь не обіцяна легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, заздалегідь не обіцяне використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків, тощо. Протягом дії нового кримінального законодавства України неодноразово змінювалася редакція кримінально-правових норм, які передбачали відповідальність за причетність до злочину.

Проблемам причетності до злочину присвячували праці такі вчені: Г. І. Баймурзін, Ф. Г. Бурчак, І. А. Бушуєв, А. А. Васильєв, К. О. Волотова, Г. Б. Віттенберг, А. В. Зарубін, М. І. Ковальов, М. Й. Коржанський, В. О. Кузнєцов, В. О. Навроцький, Є. В. Пономаренко, А. А. Піонтковський, Б. Т. Разгільдієв, К. М. Серьожкіна, Є. В. Фесенко, І. Х. Хакімов, М. Х. Хабібুলін та ін.

Між тим, серед дослідників відсутня єдина думка щодо визначення видів причетності до злочину. Це пояснюється тим, що в новому кримінальному законодавстві України, як і раніше, немає спеціальних правових норм, які б чітко визначали, що є причетністю до злочину, які її ознаки та види. Законодавець України навіть у кримінально-правових нормах не використовує термін “причетність”. Між тим Пленум Верховного Суду України у сво-

їх постановвах цей термін уживає, аналізуючи ознаки заздалегідь не обіцяного приховування злочину та інших різновидів причетності до злочину. Крім того, зазначений термін широко застосовують вітчизняні та зарубіжні вчені у кримінально-правовій доктрині.

Визначимо правові норми кримінального законодавства України, які містять ознаки причетності до злочину, встановлення видів причетності до злочину та їх класифікація.

Якщо врахувати відсутність єдності поглядів у теоретиків кримінального права у тлумаченні ознак причетності в юридичній літературі, не варто дивуватися існуванню різних думок стосовно визначення видів причетності до злочину. Існує багато думок щодо критеріїв поділу причетності до злочину на різновиди. У радянській кримінально-правовій науці було усталене уявлення про певні види причетності до злочину, до яких традиційно відносили: 1) заздалегідь не обіцяне приховування злочину; 2) неповідомлення про злочин; 3) потурання злочину. Деякі дослідники, викремлюючи заздалегідь не обіцяне придбання або збут майна, одержаного злочинним шляхом, у самостійний вид причетності до злочину [1, 146; 5, 10; 6, 16, 119], інші розглядали його як підвид заздалегідь не обіцяного приховування злочину [2, 82]. Однак окремі вчені вважали, що заздалегідь не обіцяне придбання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, не є причетністю до злочину [4, 38; 15, 36, 118–120, 123]. Така позиція радянських

науковців була зумовлена насамперед тим, що про заздалегідь не обіцяне придбання або збут майна, отриманого злочинним шляхом, не було ніяких вказівок у правових нормах Загальної частини кримінального законодавства, на відміну від заздалегідь не обіцяного приховування злочину (ст. 20 КК УРСР 1960 р.) та неповідомлення про злочин (ст. 21 КК УРСР 1960 р.).

Заздалегідь не обіцяне придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, об'єднує з приховуванням злочину та обставина, що його вчинення можливе лише за наявності попередньої злочинної діяльності іншої особи. У дореволюційному праві заздалегідь не обіцяне придбання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, більшість учених розглядали як різновид приховування злочину. Так, наприклад, М. А. Неклюдов вважав, що приховування (у формі купівлі та прийняття в заставу) викраденого складає самостійний проступок, передбачений ст. 180 Статуту про покарання, які накладаються мировими судьями, 1864 р., і не карається за правилами співучасті [9, 86].

В юридичній літературі ставлення до потурання злочину є різним. Так, А. Н. Трайнін, В. С. Прохоров та інші радянські вчені не визнавали потурання злочину різновидом причетності до злочину [8, 633–636; 12, 46, 48; 14, 134–136], інші, навпаки, вважали потурання одним із видів причетності, як і заздалегідь не обіцяне приховування злочину та недонесення про злочин. Навколо проблем правової природи потурання злочину й досі існують суперечки. Так, А. В. Шеслер, наприклад, не бачить підстав, щоби виокремлювати потурання як самостійну форму причетності, оскільки різні види діянь, що утворюють потурання, насправді входять до інших кримінально-правових інститутів [16, 43]. Схожу позицію займають Є. В. Пономаренко та інші вітчизняні та зарубіжні вчені [10, 19]. На думку Б. Т. Разгільдієва, причетність до злочину не охоплює потурання, оскільки потурання — це неперешкоджання злочину з боку особи, яка юридично повинна це зробити [12, 45]. Невиконання юридичного обов'язку такими особами завжди має заподіюючий

характер, а причетність, як вважає Б. Т. Разгільдієв, не має заподіюючого характеру, вона створює тільки умови, що сприяють продовженню злочинної діяльності. Однак із такою думкою авторів не слід погоджуватися. Потурання притаманні ознаки, які характерні для інституту причетності до злочину. Цей вид причетності об'єднує з іншими різновидами кримінального права наявність предикатного злочину. До вчинення злочину, який передував потуранню, винна особа не перебуває у так званому двосторонньому причинному зв'язку. Між потурачем і виконавцем предикатного злочину відсутня домовленість на вчинення злочину.

У кримінальному законодавстві України не дано поняття потурання злочину, однак ознаки потурання злочину містяться в деяких кримінально-правових нормах Особливої частини Кримінального кодексу України. Цікаво зазначити, що поняття потурання злочину не виокремлювалося також у радянському законодавстві. Ознаки потурання розкривалися в теорії кримінального права радянського періоду. У перших радянських документах термін “потурання” згадувався в окремих кримінально-правових нормах.

У Загальній частині КК УРСР 1960 р. закріплювалися такі види причетності до злочину: 1) переховування і 2) недонесення. Відповідно до ст. 20 (переховування) КК УРСР 1960 р. переховування мало бути заздалегідь не обіцяним. Ця правова норма виділяла такі види переховування: 1) переховування злочинця; 2) переховування знарядь і засобів вчинення злочину; 3) переховування слідів злочину; 4) переховування предметів, добытих злочинним шляхом. Згідно зі ст. 21 (недонесення) КК УРСР 1960 р. недонесення розглядалось у двох видах: 1) недонесення про достовірно відомий підготовлюваний злочин; 2) недонесення про достовірно відомий вчинений злочин. У ст. 20 КК УРСР 1960 р. вказувалося, що відповідальність за переховування настає лише у випадках, спеціально передбачених ст. 186, а у ст. 21 КК УРСР 1960 р. — спеціально передбачених ст. 187 цього Кодексу. В Особливій частині КК УРСР 1960 р. було закріплено відпові-

дальність за заздальгідь не обіцяне придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом (ст. 213). Згідно з ч. 1 ст. 213 КК УРСР 1960 р. передбачалася відповідальність за заздальгідь не обіцяне придбання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, а ч. 2 ст. 213 КК УРСР 1960 р. — за заздальгідь не обіцяні збут або зберігання з метою збуту, а так само придбання з метою збуту майна, завідомо здобутого злочинним шляхом. Схожа проблема стосувалася потурання злочину, яку також окремі радянські вчені не відносили до видів причетності до злочину [7, 498; 8, 633–635; 12, 46, 48; 14, 134–136]. Таку саму позицію щодо потурання злочину [3, 8–9; 10, 7] та заздальгідь не обіцяного придбання та збуту майна, одержаного злочинним шляхом [13, 140; 16, 43–44], займають деякі сучасні дослідники.

Треба зауважити, що кримінальне законодавство УРСР 1960 р. не містило словосполучення “причетність до злочину”. У правових нормах, де йшлося про приховування злочину та недонесення про злочин, не вказувалося, що вони є причетністю до злочинів. Позаяк, у теорії радянського кримінального права та радянській судовій практиці ці види злочинів розглядалися як причетність. Так, наприклад, у пункті 1 Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 31 липня 1962 р. № 11 “Про судову практику в справах про заздальгідь не обіцяне приховування злочинів, придбання та збут завідомо викраденого майна” було вказано, що заздальгідь не обіцяне приховування злочину і недонесення про злочин є формами *причетності до злочину* (курсив наш. — А. Б.) [11]. Зокрема, з цього положення випливає, що недонесення та приховування злочину є різновидами причетності до злочину. Отже, у судовій практиці радянського періоду було прийнято класифікувати причетність до злочину на відповідні види.

Незважаючи на те, що в Загальній частині Кримінального кодексу УРСР 1960 р. не було правової норми, яка б містила роз’яснення щодо потурання злочину, а також заздальгідь не обіцяного придбання або збуту майна, отриманого злочинним шляхом, вони є при-

четністю до злочину, оскільки їм властиві ознаки, характерні для інституту причетності до злочину.

Проаналізувавши кримінально-правові норми Загальної та Особливої частин сучасного кримінального законодавства України, можна виділити такі види причетності до злочину: 1) заздальгідь не обіцяне приховування злочину; 2) заздальгідь не обіцяне придбання, отримання, зберігання та збут майна, одержаного злочинним шляхом; 3) заздальгідь не обіцяну легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 4) заздальгідь не обіцяне використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 5) заздальгідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності; 6) неповідомлення про злочин; 7) потурання злочину. Зазначені види причетності до злочину можна класифікувати у відповідні групи залежно від об’єктивних та суб’єктивних ознак злочинів, що мають ознаки причетності, виду предикатного злочину або стадії його вчинення тощо.

Злочини, що мають ознаки причетності, законодавець України сформулював у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу. Більшість видів причетності до злочину передбачено в спеціальних кримінально-правових нормах. Однак неповідомлення про злочин та потурання злочину законодавець не виокремив у спеціальних нормах. Так, ознаки потурання впливають із норм, які містять ознаки службових злочинів, а неповідомлення — із норм, які містять правовий обов’язок для відповідних суб’єктів повідомити компетентні органи про скоєний злочин або злочин, що вчиняється. Тому за способом опису причетних злочинів в Особливій частині КК України можна виділити злочини, які законодавець виокремив у спеціальних правових нормах, і злочини, які законодавець не передбачив у спеціальних правових нормах. До першого виду належать: 1) заздальгідь не обіцяне приховування злочину (ст. 396 КК України); 2) заздальгідь не

обіцяне придбання, отримання, зберігання та збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України); 3) заздалегідь не обіцяну легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України); 4) заздалегідь не обіцяне використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК України); 5) заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України). До другого виду належать: 1) неповідомлення про злочин; 2) потурання злочину.

Види причетності злочинів розрізняються залежно від стадії вчинення предикатного злочину. Так, наприклад, потурання злочину або неповідомлення про готування до злочину або замах на нього може виникнути лише до закінчення предикатного злочину, тимчасом як заздалегідь не обіцяне придбання, отримання, зберігання, збут, використання або відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, може виникнути лише після закінчення предикатного злочину. Тому, залежно від стадії вчинення предикатного злочину, причетність можна класифікувати за такими видами: 1) причетність до злочину, який уже вчинено; 2) причетність до злочину, до якого особа готується або вчиняє замах.

За об'єктом види причетності можна поділити на злочини, де основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері правосуддя, та злочини, в яких зазначені суспільні відносини є додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом. Суспільні відносини, які охороняють інтереси у сфері правосуддя, є основним безпосереднім об'єктом приховування злочину. Для інших видів причетності ці суспільні відносини є додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом.

Залежно від суб'єктивної сторони злочини можна поділити на ті, що вчиняються умисно, та злочини зі змішаною формою вини. Так, змішана форма вини характерна для потурання злочину у виді злочинної недбалості. Інші злочини, які є проявом причетності, вчиняються умисно.

Залежно від тяжкості причетного злочину щодо предикатного злочину можна виділити злочини, за які законодавець передбачив відповідальність більш високу порівняно з основним злочинном, і причетні злочини, за які законодавець установив покарання менш суворе порівняно з основним злочинном. Більш суворим може бути покарання за причетність до злочину при вчиненні: 1) заздалегідь не обіцяної легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 2) заздалегідь не обіцяного використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 3) потурання злочину. Інші види причетності до злочину передбачають менш сувору відповідальність порівняно з предикатним злочинном.

Для притягнення до відповідальності за окремі види причетності до злочину законодавець України вимагає обізнаності винної особи з основними ознаками предикатного злочину. Так, наприклад, приховуючи злочин, вона повинна достовірно знати, що приховує тяжкий або особливо тяжкий злочин. При кваліфікації сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності винна особа повинна знати, що приховує діяльність злочинної організації. Схожого підходу законодавець вимагає при кваліфікації відмивання злочинних доходів, а також використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

Тому залежно від ступеня обізнаності винної особи з ознаками предикатного злочину можна виділити такі види: 1) причетні злочини, за яких необхідно бути обізнаним з основними ознаками предикатного злочину; 2) причетні злочини, за яких не обов'язково бути обізнаним з основними ознаками предикатного злочину. Першим видом є: 1) заздалегідь не обіцяне приховування злочину; 2) заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності; 3) заздалегідь не обіцяну легалізацію (відмивання) доходів, одержаних

злочинним шляхом; 4) заздалегідь не обіцяне використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 5) неповідомлення про злочин. Другий вид: 1) заздалегідь не обіцяне придбання, отримання, зберігання та збут майна, одержаного злочинним шляхом; 2) потурання злочину.

Література

1. Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению / Г. И. Баймурзин. — Алмата: Наука, 1968. — 188 с.

2. Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство / И. А. Бушуев. — М.: Юрид. лит., 1965. — 139 с.

3. Васильев А. А. Уголовно-правовая характеристика прикосновенности к преступлению: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. А. Васильев. — Екатеринбург, 2009. — 28 с.

4. Виттенберг Г. Б. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву: Учеб. пособие / Г. Б. Виттенберг, П. Н. Панченко; [отв. ред. Г. С. Гавров]. — Иркутск, 1976. — 50 с.

5. Коржанский Н. И. Ответственность за приобретение, хранение и сбыт имущества, добытого преступным путем / Н. И. Коржанский. — Волгоград: Научно-исслед. и ред.-издат. отдел Высшей следственной школы МВД СССР, 1971. — 88 с.

6. Кузнецов В. А. Борьба с преступным приобретением и сбытом имущества / В. А. Кузнецов. — К.: Наук. думка, 1970. — 160 с.

7. Курс советского уголовного права. Часть Общя: в 6 т. — Т. 2: Преступление / А. А. Пионтков-

ский; [ред. кол.: А. А. Пионтковский, П. С. Ромашкин, В. М. Чхиквадзе]. — М.: Наука, 1970. — 516 с.

8. Курс советского уголовного права. Часть Общя. — Т. 1 / [отв. ред.: Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский]. — Л.: ЛГУ, 1968. — 648 с.

9. Неклюдов Н. А. Общая часть уголовного права. Конспект / Н. А. Неклюдов, магистр прав. — СПб.: Тип. П. П. Меркульева, 1875. — 332 с.

10. Пономаренко Е. В. Некоторые теоретические и законодательные проблемы прикосновенности к преступлению по уголовному праву Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Е. В. Пономаренко. — Саратов: Саратовская гос. акад. права, 2007. — 26 с.

11. Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 31 июля 1962 г. № 11 “О судебной практике по делам о заранее не обещанном укрывательстве преступлений, приобретении и сбыте заведомо похищенного имущества” // Бюллетень Верховного Суда СССР. — 1962. — № 5. — С. 17–19.

12. Разгильдиев Б. Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению / Б. Т. Разгильдиев; [под ред. А. П. Горшенева]. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1981. — 96 с.

13. Свинаярева Е. А. Прикосновенность к преступлению / Е. А. Свинаярева // Вест. Владимирск. юрид. ин-та, 2009. — № 2 (11). — С. 137–142.

14. Трайнин А. Н. Учение о соучастии / А. Н. Трайнин. — М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. — 158 с.

15. Хакимов И. Х. Ответственность за прикосновенность к хищению социалистического имущества / И. Х. Хакимов; [отв. ред.: Б. С. Никифоров]. — Ташкент: Фан, 1982. — 124 с.

16. Шеслер А. В. Ответственность за прикосновенность к преступлению по новому уголовному законодательству / А. В. Шеслер // Уголовное право и современность. — Красноярск: Красноярск. высш. шк. МВД России, 1997. — С. 43–47.

Визначено злочини, які є проявом причетності. Встановлено ознаки, за якими можливо класифікувати причетні злочини на певні види.

Определены преступления, являющиеся проявлением прикосновенности. Установлены признаки, по которым можно классифицировать причастные преступления на определенные виды.

The crimes, which can be classified as implication, are determined. We have also defined the signs with which different types of implication in a crime can be classified.

Надійшла 18 грудня 2014 р.